

**Сибірянська Ю.В.**

*кандидат економічних наук, доцент;*

**Рудик Н.В.**

*кандидат економічних наук, асистент,*

*Київський національний економічний університет  
імені Вадима Гетьмана*

## **ЯКІСНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ПРЕВЕНТИВНА МІРА ВИНИКНЕННЯ РИЗИКУ СУБ'ЄКТІВ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ КРИЗИ**

Одна із основних ознак прогресу в природничих науках полягає в тому, що старі теорії включаються в нові як часткові випадки. В фінансах цей процес якщо і відбувається, то лише на рівні абстрактних моделей, відповідність яких реаліям часто залишається дискусійною. Це спричинене як не підтвердженням теорії практикою, так і відсутністю діалектичного розуміння самої суті проблеми.

Питання використання якісних методів дослідження з метою превентивної міри виникнення ризику є актуальним на глобальному рівні. Зокрема, Нобелівська премія з економіки в 2016 році була присуджена Бенгту Холмстрьому та Оліверу Хартому «за їх внесок в теорію контрактів». Починаючи з 1980-х років дослідження напрямів поведінкової економіки спрямовані на вивчення відхилень поведінки людини від класичного розуміння раціональної моделі. Визначається, що люди мотивовані не тільки матеріальною винагородою, але й відношенням їх оточення до них, поняттям справедливості, значенням суспільного блага та багатьма іншими факторами, що може мати виключно якісний вимір. А отже, важливою задачею системи науки, в тому числі й економічної, є забезпечення чистоти отриманих результатів під час використання якісних методів дослідження та їх персоналізації (тобто точного інтерпретування погляду конкретного респондента в умовах використання одного із якісних методів дослідження).

Загалом, якісні методи дослідження – методологічний підхід, який, на відміну від кількісних методів, дає відповіді не лише на запитання «що? де? коли?», але й «чому?» і «як?». Якісні методи широко застосовуються у гуманітарних науках, зокрема – в урбаністичній та культурній антропології, соціології, історії та поведінковій економіці. Водночас, цей підхід може бути цікавим також фінансистам. Зокрема, для досліджень явищ, що сьогодні спричинені економічною кризою, тимчасовою окупацією території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя, проведенням антитерористичної операції на частині територій Донецької та Луганської областей. В даному аспекті необхідним є врахування при економічному та макрофінансовому аналізі позицій експертів спеціалізованих сфер – соціологів, політологів, що, в свою чергу, формує потребу використання методів експертного опитування та інтерв'ювання.

Важливим питанням для фінансистів-теоретиків рівно як і фінансистів-практиків є розуміння: чи можна використовувати результати таких досліджень як доказову базу для тих чи інших фінансових явищ або

пояснення поведінки суб'єктів фінансових відносин? Врахування зарубіжного теоретичного та практичного досвіду дозволяє залучати якісні методи дослідження у фінансову сферу. Їх використання здійснюється з ціллю формування незалежної оцінки та контекстної інтерпретації поведінки суб'єкта фінансових відносин.

Залежно від сфери науки залишається відкритим питання суті якісних методів дослідження. Задля її розуміння визначаємо притаманні їм характеристики: орієнтування на життєвий досвід, вплив природно-історичних подій, феномен ментальності, відображення позиції групи людей, а не лише окремого індивідуума та відслідковування на цій основі механізму прийняття рішення суспільством. За ідеальних умов, таке рішення може як безпосередньо та і опосередковано вплинути на управлінські рішення уряду на макрорівні або суб'єкта господарської діяльності на мікрорівні.

З точки зору економіки та фінансів зазначені характеристики є абсолютно абстрактними, і здебільшого не несуть кількісного виміру, але з іншої сторони їх наявність активно використовується суб'єктами фінансових відносин у власних інтересах. Прикладом можуть бути певні особливості культури ведення бізнесу та відносини бізнес – держава. З однієї сторони – суб'єкт господарювання та його сумлінність в орієнтуванні на прибуткове функціонування підприємства, розширене відтворення, залучення/здійснення інноваційного інвестування, а з іншої сторони держава – реалізація її функцій за рахунок сумлінності платників податків та стимулювання залучення/здійснення інвестицій в інновації. Сумлінність платника податків стає якісним критерієм оцінки суб'єкта фінансових відносин, що потребує використання якісних методів дослідження: метод Аргенті (А-рахунок), SWOT – аналіз, експертні оцінки, інтерв'ювання та інші. Так, наприклад, використання методу Аргенті в своїй основі пов'язане з використанням аналізу недоліків, що існують у діяльності будь-якого суб'єкта господарювання. Якщо вага цих недоліків є значною, то рано чи пізно вони приводять до серйозних помилок у діяльності фірми. Встановлені недоліки мають бути нейтралізовані, або їх вага має бути знижена до граничного значення, задля попередження неминучої кризи для фірми. Дж. Аргенті виділив три складові кризового стану підприємства: 1) дефекти; 2) помилки; 3) симптоми. Критерії оцінки за методом Дж. Аргенті подані у таблиці 1 та таблиці 2.

Таблиця 1

### Критерії ймовірності настання кризи за Аргенті (складова «Дефекти»)

| Показник       |                                                                                                     | Оцінка, бал |
|----------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------|
| <i>Дефекти</i> |                                                                                                     |             |
| 1              | Автократія у вищому керівництві компанії                                                            | 8           |
| 2              | Сполучення обов'язків членами правління                                                             | 4           |
| 3              | Бездіяльність Ради Директорів                                                                       | 2           |
| 4              | Незбалансована Рада Директорів (коли, наприклад, фахівців банківської сфери більше ніж управлінців) | 2           |
| 5              | Некомпетентний фінансовий директор                                                                  | 2           |
| 6              | Некваліфіковане керівництво (нерозвиненість управлінської структури)                                | 1           |

|                                        |                                                                                    |    |
|----------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 7                                      | Слабкий бюджетний контроль                                                         | 3  |
| 8                                      | Відсутність планування потоку коштів                                               | 3  |
| 9                                      | Відсутність контролю за витратами                                                  | 3  |
| 10                                     | Відсутність реакції на зміну зовнішнього середовища та контролю за змінами в ньому | 15 |
| <i>Максимум для дефектів</i>           |                                                                                    | 43 |
| <i>Небезпечний рівень для дефектів</i> |                                                                                    | 10 |

*Джерело: систематизовано на основі даних [1]*

В наслідку накопичення помилок, підприємство може досягнути їх критичного значення, що безпосередньо проявиться у симптомах. Показники зазначених груп представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

**Критерії ймовірності настання кризи за Аргенті  
(Складові «Помилки» і «Симптоми»)**

| Показник                                   |                                                                      | Оцінка, бал |
|--------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------|-------------|
| <i>Помилки</i>                             |                                                                      |             |
| 1                                          | Високий рівень заборгованості                                        | 15          |
| 2                                          | Великі фінансові проекти, що не є забезпеченими                      | 15          |
| 3                                          | Втрати поточної ліквідності                                          | 15          |
| <i>Максимум для помилок</i>                |                                                                      | 45          |
| <i>Небезпечний рівень для помилок</i>      |                                                                      | 15          |
| <i>Симптоми</i>                            |                                                                      |             |
| 1                                          | Некваліфіковане керівництво (нерозвиненість управлінської структури) | 4           |
| 2                                          | Слабкий бюджетний контроль                                           | 4           |
| 3                                          | Відсутність планування потоку коштів                                 | 3           |
| 4                                          | Відсутність контролю за витратами                                    | 1           |
| <i>Максимум для симптомів</i>              |                                                                      | 12          |
| <i>Небезпечний рівень для симптомів</i>    |                                                                      | -           |
| <i>Максимум загальної оцінки</i>           |                                                                      | 100         |
| <i>Небезпечний рівень загальної оцінки</i> |                                                                      | 25          |

*Джерело: систематизовано на основі даних [1]*

Під час тестування показникам у таблиці має відповідати одне з двох значень – «так» чи «ні». Максимально можливий бал –100 балів. Якщо підприємство набирає по всім групам до 25 балів – підприємство функціонує стабільно. Чим вищий бал, тим більша ймовірність кризового стану підприємства. Позитивною особливістю цього якісного методу є системний та комплексний підхід до прогнозування кризових явищ. В той же час, недоліком – складність практичного використання та суб'єктивність, яку неможливо нівелювати в будь-якому із якісних методів.

SWOT-аналіз також віднесений до якісних методів дослідження. В його основі лежить дослідження слабких та сильних сторін суб'єкта підприємництва в розрізі внутрішніх факторів, а також позитивного чи негативного впливу зовнішніх факторів в умовах кризового фінансового розвитку.

У своєму дослідженні Кетрін Ваннер окреслила основні принципи якісних методів, в чому і в яких випадках вони мають переваги. Вона розкрила ці позиції на прикладі власного дослідження Чернівців [2, 3, 4]. Олена Єленська приділила увагу методології збору даних і особливостям в контексті етичних питань, що виникають під час проведення дослідження якісними методами [5].

З точки зору зарубіжного досвіду якісні методи більш відповідають нашому розумінню якісно-кількісних методів дослідження, об'єктивність яких забезпечується вимогами до репрезентативності вибірки. З методологічної точки зору залишається важливим розуміння, що якісні методи дослідження використовують індуктивний механізм дослідження, тобто проведення значної кількості польових досліджень, збирання деталей, практичних аспектів, що загалом формують основу теоретично можливого управлінського рішення. В свою чергу кількісні методи дослідження, використовуючи дедуктивний механізм, зорієнтовані на теоретичну концепцію управлінського рішення, що реалізується через тестування різних варіантів гіпотез, які формуються в межах даного рішення.

Відповідаючи на запитання поставлене ще на початку досліджуваної проблеми вважаємо, що використання якісних методів дослідження є безумовно необхідним і може формувати фактичну базу для пояснення тих чи інших фінансових явищ або поведінки суб'єктів фінансових відносин. Адже сьогодні для ухвалення управлінських рішень стає недостатнім визначення кількісних значень, необхідна їх якісна оцінка, як інструмента підтримки рішення в складних ситуаціях, коли рівень ризику досягає критичного значення.

### **Список використаних джерел:**

1. Argenti J. Corporate Collapse. McGraw – Hill, New York, 1976.
2. Ваннер К. Якісні методи дослідження // Матеріали відкритого семінару від 28.09.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=hIlyhBzJmfl>
3. Catherine Wanner The Return of Czernowitz: Urban Affect, Nostalgia, and the Politics of Place-making in a European Borderland City. [Electronic resource]. – Access mode: [https://www.academia.edu/28248330/The\\_Return\\_of\\_Czernowitz\\_Urban\\_Affect\\_Nostalgia\\_and\\_the\\_Politics\\_of\\_Place-making\\_in\\_a\\_European\\_Borderland\\_City](https://www.academia.edu/28248330/The_Return_of_Czernowitz_Urban_Affect_Nostalgia_and_the_Politics_of_Place-making_in_a_European_Borderland_City)
4. Catherine Wanner Appendix B: ethnographic interviews and questions [Electronic resource]. – Access mode: [http://www.jhsph.edu/research/centers-and-institutes/center-for-refugee-and-disaster-response/publications\\_tools/publications/\\_pdf/pr\\_apx-b\\_ethnographic.PDF](http://www.jhsph.edu/research/centers-and-institutes/center-for-refugee-and-disaster-response/publications_tools/publications/_pdf/pr_apx-b_ethnographic.PDF)
5. Єленська О. Якісні методи дослідження // Матеріали відкритого семінару від 03.10.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=F0SO2p6NuNY&feature=youtu.be>